

Ю.С. ГЛУШАЧ, ст. викладач кафедри статистики, обліку та аудиту,
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Харків

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

В статті розглянуті особливості обліку дебіторської заборгованості в міжнародній практиці, розкриті проблеми її визнання та оцінки, визначені основні відмінності від обліку в Україні.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, резерв сумнівних боргів, рахунки до отримання, знижки за оплату в строк.

В статье рассмотрены особенности учета дебиторской задолженности в международной практике, раскрыты проблемы ее признания и оценки, определены основные отличия от учета в Украине.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, резерв сомнительных долгов, счета к получению, скидке за оплату в срок.

The article deals with the specific features of the accounts receivables record in international practice, describes the problems of its recognition and assessment, as well as investigated the major differences of the accounting process in Ukraine.

Keywords: account receivable, reserve of doubtful debts, accounts to the receipt, discount for payment in time.

Вступ. У умовах ринкової економіки фінансовий стан суб'єктів господарювання залежить від їх взаємин з іншими суб'єктами, що вимагають достовірної інформації про їх платоспроможність, про виконання договірних зобов'язань, про платіжну дисципліну і таке інше. Тому своєчасним і важливим є питання, яке безпосередньо пов'язано з розрахунково-платіжними операціями і координує роботу господарюючого суб'єкту, – це питання дебіторської заборгованості. Проблемні питання щодо визнання дебіторської заборгованості, її оцінки та «ліквідації» (збору)- є складовими облікової політики, що впливають на фінансову і маркетингову стратегію будь-якого підприємства.

Постановка завдання. Метою даної роботи є ознайомлення з досвідом обліку дебіторської заборгованості в міжнародній практиці для цілей подальшого вдосконалення політики управління цим видом активів на вітчизняних підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань з обліку дебіторської заборгованості присвячені праці вітчизняних науковців і практиків, зокрема: Ф.Ф.Бутиця, М.Д.Білик, Т.М.Бреславської, С.Ф.Голова, В.М.Костюченко, Н.М. Матициної, В.М. Костюченко, О.В.Городянської, Л.В. Нападовської, А.П. Шаповалової та інших. Серед зарубіжних дослідників цими

© Ю.С. Глушач, 2012

питаннями займались Вільямс.Я., Нидлз Б., Велш Глен А., Шорт Деніел Г., Вуд Френк та інші. Проте ряд проблемних питань досі залишаються недостатньо вивченими, і тому не активно використовуються в обліковій практиці вітчизняних підприємств. Саме це зумовлює актуальність даного дослідження.

Результати дослідження. В зарубіжних країнах дебіторська заборгованість, як об'єкт обліку, не має суттєвих відмінностей щодо визначення. В міжнародному обліку під *дебіторською заборгованістю компанії (receivables)* розуміють зобов'язання покупців або інших контрагентів бізнесу перед компанією (наприклад, заборгованість по виплаті грошей за надання товарів або послуг). В цілому, вона поділяється на поточну, яка має бути погашена протягом одного року або одного операційного циклу, залежно від того, що триваліше, і непоточну (довгострокову) заборгованість. Останню в окремих країнах (наприклад, країнах ОАЕ) поділяють на середньострокову та довгострокову.

У вітчизняній практиці класифікаційні групи дебіторської заборгованості в балансі чітко визначені у П(С)БО 2 «Баланс», згідно яким вона повинна представлятися в балансі, а за кордоном існують лише загальні правила її класифікації, які носять рекомендаційний, а не директивний характер, і регламентують кількість і якість інформації про дебіторську заборгованість на користь користувачів. Так, в балансі зарубіжної компанії, зокрема в країнах англо-американської системи обліку, дебіторська заборгованість класифікується на:

- рахунки до отримання – вид дебіторської заборгованість, яка існує в результаті надання короткострокового кредиту ("відкритий рахунок") продавцем покупцю. За нормальних умов кошти по рахунку повинні бути отримані протягом 30-60 днів;

- векселі до отримання;
- дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією.

В естонському балансі відображається також:

- дебіторська заборгованість дочірніх та материнських підприємств;
- дебіторська заборгованість пов'язаних підприємств;
- розрахунки з акціонерами;
- інша короткострокова дебіторська заборгованість.

Порядок розташування різних груп дебіторської заборгованості у балансі і ступінь деталізації цих статей, у країнах де не затверджуються типові форми звітності, підприємство визначає самостійно в залежності від кількісних і якісними її характеристик[1, С.276].

Виходячі із завдань управління дебіторською заборгованістю, що зводяться до визначення: умов надання кредиту; гарантій, під які надається кредит (рахунок до оплати, вексель); надійності покупця; визначення суми кредиту; та політики "збору" дебіторської

заборгованості, виникає три бухгалтерських проблеми відносно «рахунків до отримання»[2,С.90]:

1) проблема визнання дебіторської заборгованості по рахунках (recognition) - що вважати дебіторською заборгованістю по рахунках?

2) проблема оцінка рахунків до отримання (valuation) - в якій оцінці і за якою вартістю відображати дебіторську заборгованість по рахунках?

3) проблема "ліквідації" (збору) дебіторської заборгованості по рахунках (disposition) - як отримати гроші по неоплачених рахунках і відобразити це в бухгалтерських записах?

Проблема визнання дебіторської заборгованості за рахунками обумовлена існуванням знижок, які розділені на дві групи:

- торгівельні знижки (trade discounts) – процентні знижки від базисної ціни (при розпродажі, для постійних клієнтів), які не викликають облікових проблем;

- знижки за сплату в строк (each discounts) – процентні знижки, що надаються в залежності від строку сплати. Такого типу знижки надаються з метою змусити покупця сплатити рахунок до закінчення встановленого в договорі терміну.

Наприклад, продавець може вимагати сплатити рахунки протягом 60 днів. Проте при оплаті протягом 10 днів їм надається 5%-ва знижка. Такі умови позначаються як "5/10, чистих 60" (5/10, net 60), або "5/10, п/60". Багато покупців вважають за краще використовувати такі знижки, оскільки відмова від них еквівалентна позиції грошей під відсотки.

Саме знижки за оплату в строк створюють проблему визнання дебіторської заборгованості, яка полягає в тому, що не ясно, чи отримає покупець знижку чи ні до того моменту, поки він не сплатить за товар. Існує два методи відображення цих знижок в бухгалтерському обліку: валовий та чистий [1, С.279].

Валовий метод (gross method). Це найбільш широко використовуваний на практиці метод, суть якого полягає в наступному: продажі і дебіторська заборгованість записуються на загальний (валову), без знижки, суму виставленого рахунку. Знижки відбиватимуться лише у тому випадку, коли оплата здійснена протягом періоду дії знижки.

Наприклад, якщо компанія продає товари на суму 10000 \$ за умови 2/10, п/30, а покупець оплачує частину з них (на суму 4000 \$) протягом періоду дії знижки, решту- після дії знижки, то в обліку будуть записи:

1) *На момент реалізації товару:*

<i>Дт</i> Рахунки до отримання (Accounts Receivable)	10000
<i>Кт</i> Продажі (Sales)	10000

2) *На момент оплати частини боргу:*

<i>Дт</i> Грошові кошти (Cash)	3920
--------------------------------	------

Дт Знижки за сплату в строк (Sales Discounts) 80 (2% x 4000
\$)

Кт Рахунки до отримання (Accounts Receivable) 4000

3) На момент сплати решти боргу після періоду дії знижки:

Дт Грошові кошти 6000

Кт Рахунки до отримання 6000

Результат: Рахунок до отримання закритий.

На рахунку "Грошові кошти" - гроші, отримані за умови надання знижки.

На рахунку "Продажі" - загальна сума продажів.

На рахунку "Знижки за оплату в строк" - величина знижок.

Чистий метод (Net method) передбачає первинне відображення в обліку дебіторської заборгованості за вирахуванням всієї можливої знижки, тобто за чистою вартістю, а за ситуації, коли покупець не використовує знижки, з'являється кредитовий рахунок "Втрачені (упущені) знижки за оплату в строк". При використанні цього методу знижка, не отримана покупцем, трактується як "покарання" або "штраф", який він повинен сплатити, оскільки набуває товарів в кредит, а не за готівковий розрахунок, і платить пізніше за період дії знижки.

Відображення в обліку реалізації товарів за тих же умов, але з використанням чистого методу буде відображено записами:

1) На момент реалізації товару:

Дт Рахунки до отримання (Accounts Receivable) - 9800

Кт Продажі (Sales) - 9800

2) На момент оплати частини боргу:

Дт Грошові кошти -3920

Кт Рахунки до отримання -3920

3) На момент сплати решти боргу після періоду дії знижки:

Дт Денежные средства - 6000

Кт Счета к получению - 6000

4) Упущені знижки відбиваються в день закінчення дії терміну знижки:

Дт Счета до отримання -120 (0,02x6000).

Кт Втрачені (упущені) знижки за оплату в строк - 120

Використання чистого методу більшою мірою відповідає принципу обачності: доходи і активи оцінюються за найменшою з можливих вартостей.

Проблема оцінки дебіторської заборгованості виникає у момент складання фінансової звітності і пов'язана з безнадійною заборгованістю, якою в зарубіжній літературі вважається заборгованість, що, ймовірно, ніколи не буде сплачена.

На відміну від українського обліку, коли безнадійні борги списуються за рахунок резерву, в окремих країнах, не дивлячись на списання безнадійної дебіторської заборгованості на витрати, вона продовжує обліковуватися в дебеті рахунків, на яких відображається короткострокова дебіторська заборгованість покупців та показується в активі балансу в рядку "Не отримані від покупців рахунки" або в рядку "Векселі покупців" з одночасним відображенням безнадійної заборгованості в окремому рядку зі знаком мінус [2, с.156].

Двома найбільш розповсюдженими методами обліку безнадійної заборгованості в більшості країн є метод прямого списання (direct write-off) і метод нарахування резерву (Allowance method).

Згідно прямого методу не робиться жодних попередніх оцінок або записів безнадійних боргів. Безнадійний борг відображується за рахунками у той момент, коли точно відомо, що даний рахунок не буде оплачений: збиток записується шляхом кредитування рахунку "Рахунку до отримання" і дебетування рахунку "Витрати на покриття безнадійних боргів" ("Bad Debt Expense").

Метод прямого списання має ряд недоліків, а саме: складно точно визначити момент часу, коли заборгованість можна вважати безнадійною, оскільки він часто веде до порушення принципу відповідності доходів і витрат даного періоду. Тому даний метод можна використовувати у випадках, коли величина списуваної безнадійної заборгованості не є істотною.

Метод нарахування резерву допускає розрахункову оцінку безнадійних боргів в кожному звітному періоді, навіть якщо на відповідний момент невідомо, які конкретно рахунки не будуть оплачені і неможливо визначити конкретний розмір безнадійної заборгованості.

В США, якщо на дату фінансової звітності підприємство не бачить можливості зібрати повну суму рахунків до отримання, існує умовна обставина відповідно до "Облік умовних обставин".

Відповідно до Загальних принципів бухгалтерського обліку в США при розрахунку сумнівної дебіторської заборгованості використовуються два методи:

- метод відсотку від нетто-реалізації (оцінка на базі загальної величини продажів), заснований на припущенні, що частка виручки даного року не буде отримана.

- метод обліку рахунків за строками оплати (підхід з точки зору балансу), який припускає, що частина сальдо по рахунках дебіторської заборгованості не буде оплачена.

За першим методом, виходячи з досвіду попередніх років розраховується відсоток безнадійних боргів в загальному обсязі продажу (або в обсязі продажу певним покупцям) та використовують цей відсоток

до величини продажів поточного року, отримую таким чином величину резерву на покриття боргів. На цю сумму складається запис:

Дт Витрати на покриття безнадійних боргів

Кт Резерв на покриття безнадійних боргів

У разі, коли певна заборгованість признається безнадійною, вона списується:

Дт Резерв на покриття безнадійних боргів

Кт Рахунки до отримання

За другим методом, на базі минулих років розраховується відсоток безнадійних боргів в загальному обсязі дебіторської заборгованості по рахунках, який застосовується до величини дебіторської заборгованості по рахунках поточного року. Такий відсоток може бути обчислений або на базі всієї суми дебіторської заборгованості по рахунках (composite rate), або на підставі ранжирування дебіторської заборгованості по рахунках, згрупованої залежно від терміну оплати (aging of accounts receivable) (відповідно, розрахований відсоток по даній групі треба помножити на величину дебіторської заборгованості даної групи поточного року).

В Італії дозволено щорічно відносити на резерв сумнівних боргів 0,5 % загального обсягу дебіторської заборгованості, а коли обсяг резерву дорівнює 5 %, подальше його збільшення забороняється [3, с.156].

За російськими стандартами обліку, до складу резерву сумнівних боргів можуть включатися суми заборгованостей конкретних дебіторів тільки в тому випадку, якщо була проведена робота по стягненню цих боргів.

В Естонії списання суми сумнівного боргу на витрати здійснюється незалежно від того, застосовані до неї заходи по стягненню чи ні. На відміну від вітчизняної облікової практики, в Естонії списання безнадійної дебіторської заборгованості, не залежно від того, чи була вона переведена у склад витрат, чи ні, списується з балансу без відображення суми безнадійного боргу на позабалансовому рахунку.

Компанії більшості країн англо-американської системи, крім резерву по сумнівних боргах, можуть створювати інші види резервів, зокрема, резерв на покриття повернень товарів та знижок.

Безнадійна заборгованість може бути попереджена ефективною політикою управління нею та отримання векселя від покупця. Також, дієвим механізмом при управлінні дебіторською заборгованістю є безвідзивний акредитив, що часто використовується в США та Європі.

Дебіторська заборгованість може бути списана не тільки у випадку визнання її безнадійною. Наприклад, в США компанії при списанні дебіторської заборгованості по рахунках можуть передавати свою дебіторську заборгованість третій особі, "ліквідувавши" її таким чином та

отримавши певну суму грошей. Двома найпоширенішими способами такої передачі є:

1) передача дебіторської заборгованості по рахунках під заставу – власник дебіторської заборгованості позичає гроші кредитора, виписуючи звичайний вексель та передаючи під заставу дебіторську заборгованість в якості забезпечення;

2) продаж дебіторської заборгованості по рахунках. Компанія може продавати право на отримання грошей по дебіторській заборгованості факторинговій фірмі. При цьому продаж дебіторської заборгованості може здійснюватися: або без регресу (коли покупець-факторингова фірма бере на себе ризик отримання грошей та можливих збитків); або з регресом (коли продавець гарантує покупцю оплату у випадку, якщо дебітор відмовляється (не може) заплатити).

Для дебіторської заборгованості, оформленої векселями, також існує специфічна можливість дострокової її "ліквідації" (реалізації) – процес дисконтування векселів до отримання в банках чи інших фінансових

Висновки. В статті розглянуті особливості обліку дебіторської заборгованості в різних зарубіжних країнах, розкриті проблеми її визнання та оцінки, визначені основні відмінності від обліку в Україні.

Список літератури. 1. *Воронко Р.М.* Облік у зарубіжних країнах: Навч. посіб.- Львів: «Манголія 2006», 2009.-744с. 2. *Лучко М.Р., Бенько І.Д.* Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: Навч.Посіб.-К.:Знання, 2006.-311 с.- (Вища освіта XXI століття). 3. *Берега С.Л.* Класифікація дебіторської заборгованості: нові підходи // Вісник ЖІТІ. – 2001. - № 14. – С. 156. 4. *Боліцька, В.В.* Борги підприємств України: проблеми не розв'язуються // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2. – С. 48-60. 5. *Городянська, Л.* Особливості організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 6. – С. 9-17. 6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість". Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 1999 р. за № 725/4018.

Надійшла до редколегії 23.07.2012